

NOVOSAD, L.

Základy speciálního poradenství : struktura a formy poradenské pomoci lidem se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním.

Praha : Portál, 2000. 159 s. ISBN 80-7178-197-5.

☐ Autor, renomovaný odborník v oblasti speciální pedagogiky a sociální práce, vysokoškolský učitel s desetiletou poradenskou praxí, širokého rozhledu (absolvent studia informatiky na MFF UK v Praze, teorie řízení na VŠE v Praze, speciální pedagogiky na PedF MU v Brně a speciálního poradenství na University of Alberta v Kanadě), aktivní člen řady odborných sdružení, je držitelem uznání Výboru dobré vůle Olgy Havlové za práci v oblasti integrace zdravotně postižených. V recenzované publikaci se úspěšně pokusil „syntetizovat, sumarizovat a zprostředkovat relevantní poznatky a záměry, které vycházejí z dané situace v oboru, předpokládaných vývojových trendů, definovaného cílového stavu i z praktických či empirických zkušeností autora a jeho kolegů, a podnítit tak k zamyšlení všechny, kteří svým dílem mohou ovlivnit kvalitu života zdravotně a sociálně znevýhodněné populace.“

Monografie se věnuje široké oblasti poradenské práce ve prospěch znevýhodněných občanů, shrnuje východiska poradenské činnosti a uvádí přehled poradenských aktivit pro lidi s postižením. Daná problematika je vhodně nazírána optikou dvou oborů, které jsou autorově profesnímu zaměření nejbližší – úhlem pohledu speciální pedagogiky a sociální práce. Pravděpodobně se jedná o první publikaci v ČR, která se v tomto pojetí monotematicky věnuje specifickému poradenskému působení ve prospěch lidí se zdravotním, a často i sociálním znevýhodněním.

Protože autor vychází z vlastních bohatých zkušeností, neposkytuje jen pouhý popis me-

tod a forem poradenské práce a pojmenování problémů a jejich příčin. Usiluje o naznačení cest, které by mohly vést ke zlepšení dané situace. Vhodně upozorňuje na přetrvávající, obsah poradenské pomoci zužující přesvědčení veřejnosti i mnoha odborníků, že poradenská podpora je v kompetenci pouze poradenských psychologů. Na konkrétních příkladech dokládá, že poradenskou činnost v rámci své pracovní náplně vykonávají buď prvoplánově, nebo přidruženě i další odborníci a volontéři, zapojení do systému péče o znevýhodněné občany. Patří k nim zejména speciální pedagogové, učitelé, vychovatelé, sociální pracovníci, zdravotníci, pracovníci státní správy a též aktivisté občanských iniciativ, orientovaných na práci ve prospěch lidí s postižením. Především těmto profesionálům i dobrovolníkům, ale též rodičům postižených dětí a studentům v pomáhajících profesích je tato publikace určena.

Text je členěn do tří rámcových částí – život se zdravotním postižením, východiska a metody poradenské činnosti, poradenská zařízení a instituce. Je chvályhodné, že struktura monografie odráží autorovu snahu pojmut poradenskou podporu lidí s postižením komplexně – od zdravotních a sociálních aspektů přes metody či postupy poradenské pomoci až k charakteristice poradenských zařízení. Nevyhýbá se dokonce ani takovým tématům, jako je sexuální život postižených nebo konkrétní zásady v přístupu k lidem s jednotlivými typy postižení. Knihu vhodně doplňují ilustrativní kauzistiky a adresáře poradenských zařízení.

K přínosům publikace patří i reflektování moderních trendů péče o člověka znevýhodněného jakýmkoliv způsobem. Vždyť právě tato péče patří k základním funkcím a hodnotám demokratické, humanistické společnosti. V duchu uvedených trendů autor požaduje, aby převažujícím typem poradenské pomoci lidem s postižením se stala vedle krátkodobých intervencí řešících určitý aktuální problém dlouhodobá poradenská práce se znevýhodněným klientem, jež má probíhat v korelaci s jednotlivými aspekty a situacemi klientova životního příběhu. Každý takový příběh má řadu vzájemně souvisejících vrstev či složek (např. složku zdravotní nebo léčebnou, psychologickou, výchovně-vzdělávací, sociální, pracovní, legislativní a technicko-organizační), které je nutno respektovat a s nimiž je nutno pracovat. Taková podpora člověka ve svízelné a často proměnlivé životní situaci musí být nejen soustavná, ale též provázaná s tím, že na ní participuje jak sám postižený jedinec a jeho rodina, tak i řada kooperujících odborníků a institucí.

Práci lze vytknout, že autor ve snaze předložit publikaci poznatkově přínosnou nejširšímu okruhu uživatelů volil kompromisní řešení, takže specialisté budou v určitých

tématech postrádat hlubší teoretický základ. Jednalo se však o cílený záměr, kterému je dle mého názoru obsah monografie v mezích možností citlivě přizpůsoben. Podle ověřených informací autor připravuje další publikaci s hlubším teoretickým rozpracováním problematiky poradenské podpory a ucelené rehabilitace lidí s tělesným postižením, která vhodně doplní stávající spíše pragmatické informace.

Recenzovanou knihu mohu doporučit všem, kteří se angažují ve prospěch zlepšování kvality života lidí se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním, protože podává zasvěcený a ucelený pohled na problematiku poradenského působení, s řadou konkrétních podnětů a námětů.

Závěrem lze s autorem jen souhlasit, když vyslovuje přesvědčení, že cílem provázané erudované pedagogické a zdravotně sociální péče se musí stát všestranná a nedirektivní podpora klienta, respekt k jeho osobním limitům a rysům, integrovaný rozvoj jeho osobnosti, zabezpečení důstojných životních podmínek a eliminace rizik, jejichž přehlížení by vedlo ke zhoršení zdravotního a psychologického stavu i k destrukci občanského statusu znevýhodněného jedince.

Jiří Nikl

GRECMANOVÁ, H.; URBANOVSKÁ, E.; NOVOTNÝ, P. ***Podporujeme aktivní učení a samostatné myšlení žáků.***

Olomouc : Hanex, 2000. 160 s. ISBN 80-85783-28-2.

□ Učení se nejlépe rozvíjí přístupem zdůrazňujícím „umění myslet“. V praxi se však často setkáváme s přístupy, které myšlení příliš nepodporují a stále kladou důraz na reprodukci faktů. Je velmi důležité pochopit, jak probíhá učení v každodenních situacích

ve škole, poněvadž může přispět k objasnění některých činností učitelů, jako je např. plánování a řízení učení, vyučování i volba vyučovacích prostředků. Vítejte proto učební text kolektivu autorů z katedry pedagogiky a psychologie na Pedagogické fakultě

Univerzity Palackého v Olomouci „**Podporujeme aktivní učení a samostatné myšlení žáků**“, který vznikl za přispění Vzdělávací nadace Jana Husa a vychází z projektu RWCT (Čtením a psaním ke kritickému myšlení) a na němž se autoři aktivně podíleli. Kniha je v širším slova smyslu autentické svědectví o práci učitelů, kteří na projektu participovali a kteří se snaží realizovat metody aktivního učení a kritického myšlení přímo ve své praxi. Vedle teoretických pojednání (kapitola 1.–3.), kde je důraz položen na vysvětlení pojmu a procesu učení, na metody výuky a jejich vlivu na školní klima, nabízí i praktické zkušenosti učitelů, jejich výpovědi a přípravy na výuku (kapitola 4.–5.).

V první kapitole autoři zdůvodňují, proč rozvíjet aktivní učení a kritické myšlení; uvažují nad současnou školou, která většinou kritické myšlení příliš nerozvíjí. Další její část obecně vymezuje pojem učení a je jakýmsi vhladem do problematiky učení (styly učení, přístupy k procesu učení, základní fáze procesu myšlení a učení).

Druhá kapitola obecně charakterizuje metody výuky, které vedou k efektivnímu učení a jejich pojetí u různých autorů (např. Maňák, Mojžíšek, Stračár), dále popisuje aplikaci těchto metod ve výchovně-vzdělávacím procesu. K metodám rozvíjejícím individuální perspektivu a současně společenské požadavky řadí metody rozvíjející samostatnost, metody rozvíjející kooperaci, metody rozvíjející odpovědnost, tvořivost a kritické myšlení. Velmi podrobně se zaměřují na vybrané metody výuky. Třídí je na **metody přímého přenosu, přímého sdělování poznatků**, kam řadí metody monologické, na **metody zprostředkovaného přenosu poznatků názorem** (demonstrační metody, metody dlouhodobého pozorování, metody manipulační, montážní a demontážní, metody pracovní, hru jako vyučovací metodu, ilu-

strační metodu, kresbu), na **metody heuristického charakteru – metody problémové** (metody dialogické, velké problémové metody), na **metody samostatné práce a auto-didaktické metody** (samostatná práce s knihou, s literaturou, samostatné písemné, grafické a výtvarné práce, samostatná práce v laboratoři, samostatné studium v terénu, cestování za účelem poznávání, technické metody samostatného studia, programované učení), na **metody bezděčného učení**, na **specifické metody rozvíjející: samostatnost, kooperaci, odpovědnost, tvořivost, kritické myšlení** doplněné konkrétními příklady. Uvedený přehled metod výuky a jejich charakteristika nabízí učitelům možnost najít si „svůj“ způsob, jak využívat aktivity a tvůrčího potenciálu žáků; jak žáky zainteresovat nejen v učení, ale i např. v organizaci výuky.

Třetí kapitola si všímá vlivu metod na školní klima. Autoři vycházejí z předpokladu, že přitažlivost a podnětnost školního života a charakter školního klimatu souvisí nejen s tím, jaké informace žáci získávají ve škole, ale také s tím, jakým způsobem je získávají. Výuka, kde je rozvíjena tvořivá činnost, např. hrou či projektem, povzbuzuje a podporuje kreativitu žáků a rozhodně žáky více motivuje. A poněvadž tyto činnosti navozují uvolněnou a příjemnou atmosféru, která pozitivně ovlivňuje školní klima, dovolují zapojit se i neprůbojným žákům. Mají možnost pracovat tvořivě, mohou uspokojovat potřeby seberealizace a uznání, rozvíjejí se vzájemné vztahy a spolupráce. Metody výuky mají také vliv na pedagogickou komunikaci, která zahrnuje komunikaci mezi žáky, mezi učiteli, mezi dětmi a rodiči, mezi učiteli a rodiči, mezi učiteli a vedením školy atd. Volba zajímavých a netradičních metod výuky, které aktivizují myšlení, zapojují je aktivně do učení, bude vždy záležet na osobnosti učitele. Domníváme se proto, že

je nutné, aby již na fakultách, vzdělávajících budoucí učitele, studenti pracovali efektivními metodami. Jednou z nich je právě kritické myšlení, které není pouze cílem, ale i způsobem přístupu k učebnímu obsahu, a jestliže tento způsob práce zažijí sami studenti, můžeme předpokládat, že takto budou pracovat i ve výuce se svými žáky. Učitele z praxe by to pak mělo vést k dalšímu studiu (sebevzdělávání s využitím odborné literatury, výměna zkušeností mezi učiteli a vzájemné hospitace, vzdělávací kurzy, pracovní setkání apod.).

Čtvrtá kapitola shrnuje praktické zkušenosti učitelů v praxi a obsahuje jejich výpovědi, které mimo jiné odhalují i pozitivní změnu v pedagogické interakci mezi učitelem a žákem směrem k jejich demokratickému vztahu v důsledku využívání těchto metod. I když autoři dosud nemají k dispozici empirickou studii zabývající se účinkem na vzdělávací výsledky žáků a studentů, vycházejí z velkého množství produktů vzniklých v rámci dílen a seminářů spojených s tímto projektem a z dotazníkového šetření. Změna. Učitelé zde potvrzují, že skutečně dochází k větší aktivizaci žáků a jejich lepší motivo-

vanosti, potvrzují také určitou změnu u sebe samých.

Pátá, závěrečná kapitola je především dílem učitelů, kteří kurzy kritického myšlení absolvovali. Jedná se o přípravy vyučovacích hodin, které postihují různé předměty a různé stupně a typy škol. Formulář pro záznamy příprav byl vystavěn tak, aby bylo možné v něm najít prostor pro všechny podstatné informace – téma hodiny, čas, metody, techniky či strategie; samotný průběh je strukturován podle třífázového modelu učení: evokace – uvědomění – reflexe. Způsob, jakým byly všechny kategorie naplněny v konkrétních přípravách, závisel na jednotlivých autorech, proto se některé kategorie lišily, důležitý však byl celkový obraz vyučovací jednotky.

Publikace aktuálně reaguje na potřebu změny přístupu k učení, na jehož kvalitě závisí vzdělání. Lze ji chápat jako příležitost pro všechny, kteří hledají způsob, jak myšlení a učení rozvíjet, kteří mají zájem pracovat tvůrčím způsobem a zajímají se o nové trendy ve vzdělávání. Publikaci, jež je příspěvkem k řešení problematiky učení, lze hodnotit velmi kladně.

Alena Vavrdová

DOŠLO DO REDAKCE

ŽILÍNEK, M. *Európska dimenzia v morálnej kultivácii osobnosti*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1999.

Autorem monografie je vysokoškolský pedagog doc. PhDr. PaedDr. Martin Žilínek, CSc. V publikaci se zabývá mravní kultivací osobnosti člověka v evropském měřítku; rozpracovává problematiku identity osobnosti z eticko-pedagogické pozice evropského integračního procesu.

Kniha je v anglické a slovenské mutaci, text je odborně fundovaný, proto je publikace určena především odborníkům v oblasti věd o výchově člověka, ale i všem, kteří se problematikou mravní výchovy zabývají.

VZDĚLÁVÁNÍ V EVROPĚ POZNÁVAT A INOVOVAT: K AUTORSKÝM A EDIČNÍM PŘÍNOSŮM RENATY SEEBAUER

Dílo Renaty Seebauer, působící na Pedagogické akademii ve Vídni, zatím unikalo naší recenzní pozornosti. Stojí za to, tento nedostatek napravit a upozornit na čtyři z jejích posledních publikací, které přinášejí pozoruhodné poznatky, inspirace a studijní materiály, podporující reflexi nad naším evropským směřováním a s tím spojenými inovacemi v oblasti přípravy učitelů a změny školy. Úvodem je dobře podotknout, že R. Seebauer udržuje od počátku devadesátých let, kdy došlo k intenzivním pokusům o sblížení rakouských

pedagogických akademií (připravujících učitele pro první a druhý stupeň základní školy a pro školy zvláštní) a našich pedagogických fakult, velmi těsné kontakty s pedagogickými fakultami technické Univerzity v Liberci, Masarykovy Univerzity v Brně a Univerzity Karlovy v Praze, jejichž učitele i studenty zapojila do celé řady jí koordinovaných evropských projektů (na prvních dvou nadto pravidelně externě vyučuje).

Prvá dvě díla, na která chci upozornit, jsou autorská.

Z. Helus

SEEBAUER, R.

Fremdsprachen in der Grundschule :

Schulpädagogische und psychologische

Überlegungen.

[Cizí jazyky na základní škole : Školskopedagogické a psychologické reflexe.]

Wien : Mandelbaum, 1997.

☐ Tato práce reaguje na jeden z hlavních požadavků Evropské Unie, zvýšit úroveň cizojazyčné výuky dětí, který zaměstnává i naše školství (i když zatím bohužel bez výraznějších úspěchů), a lze ji hodnotit jako vzorový příklad seriálních snah, ubírajících se tímto směrem. Konkrétně, na pozadí zevrubné analýzy historické a srovnávací autorka zkoumá všechny relevantní lingvistické, pedagogicko-psychologické a didaktické přístupy k počá-

tečnímu vyučování druhému jazyku. Jádrem práce je pak prezentace tzv. vídeňského programu výuky angličtiny v prvních třídách primární školy. Program charakterizují následující znaky: (1) cizojazyčné vyučování je tvořivě integrováno do celkové strategie vyučování; (2) koncentrované vyuce angličtiny je denně věnováno 10–15 minut; (3) nepředpokládá se zvětšování celkového počtu rozvrhových hodin, ani zvyšování nákladů; (4) je

důsledně aplikována strategie komunikativně hrového přístupu; (5) v dětech je v nejrůznějších situacích, v nejrůznějších předmětech výuky, důsledně aktivizována motivace zabývat se druhým jazykem, spolu s posilováním spontánní pohotovosti komunikovat v něm; (6) cizojazyčné vyučování je důsledně pojmáno jako součást interkulturní orientace a osobnostního rozvoje dítěte.

Realizace programu byla sledována v celé řadě ukazatelů – například zvukové diskriminačních, emocionálně prožitkových, postojových, verbálně expresivních. Dosažené výsledky přesvědčivě argumentují ve prospěch časného vyučování druhému jazyku v intencích vídeňského programu. Děti, které byly do něho zapojeny, vykazují oproti skupinám kontrolním menší učební úzkost

a zvýšenou učební motivaci (a to zobecněně, tedy nad rámec vlastní výuky druhému jazyku), vyšší míru verbalizační pohotovosti. V testu volné asociace spojují s podnětovým slovem angličtina výrazy, napovídající pozitivní vztah. Frekvence spontánního používání cizích slov a obrátů v různých situacích je vyšší (vzhledem k dětem z kontrolní skupiny, které se daleko více přidržují předem naučených a připravených formulací – tzv. „prefabricated language“) aj.

Celkově lze uzavřít, že práce je důkladným elaborátem, a to jak v prezentaci projektu a přiblížení peripetii jeho realizace, tak i v postupech prověřování jeho efektivnosti a fundovanosti závěrů. Naše snahy o zvýšení účinnosti výuky cizím jazykům se zde mohou vskutku mnohým inspirovat.

SEEBAUER, R.

Lehrer/in sein in Mitteleuropa : Eine empirische Studie in Erkundungsabsicht.

[Být učitelem/učitelkou ve střední Evropě : Průzkumová empirická studie.]

Wien : Mandelbaum, 1997.

□ Tato práce se omezuje, jak napovídá její podtitul, na prosté zjišťování faktů. Cílem je orientovat odbornou veřejnost v názorech, zkušenostech a postojích učitelů ze čtyř zemí kandidujících na vstup do Evropské Unie – konkrétně z Česka, Slovenska, Maďarska a Slovinska – v komparaci s názory a postoji učitelů rakouských (tedy ze země, která je plnohodnotným členem EU). Na výzkumu participovalo celkem 661 učitelů základních škol. Lze se zajisté ptát, zda tento vzorek dovoluje korektní výpovědi mezinárodně srovnávacího charakteru. Dlužno ale konstatovat, že autorka se snaží definovat jednotlivé

soubory tak, aby k tomuto záměru co nejvíce aproximovala. Z rozsáhlého počtu nejrůznějších zjištění zde ilustrativně uvedu jen několik, pro nás asi nejzajímavějších údajů:

– Učitelé všech kandidátských zemí se od učitelů Rakouských liší větší závislostí na učebnici (tedy menší mírou samostatné, nezávislé tvůrčí elaborace vyučování); menší schopností vnitřně diferencovat žáky podle jejich zájmů a schopností a adresněji s jednotlivými skupinami pracovat; méně usilují o vytváření vlastních učebních pomůcek a materiálů; menším využíváním hrových prvků a situací při ztvárňování vyučování;

zvýšeným důrazem na vyučování jako přímé předávání učiva (s menším důrazem na pojetí školy jako místa soužití a společného prožívání času); zvýšeným důrazem na ujednocování učiva, tempa vyučování a metodických postupů (ve smyslu „všem stejně“), což znamená sníženou pedagogickou reflexi individuálních rozdílů a zvláštností. Je zajímavé, že nejvíce se k „rakouské škole“ přibližují učitelé maďarští.

– Čeští učitelé zaujmají v celém výzkumném vzorku pěti zemí odlišnou pozici zejména v tom, že méně reflektují téma tolerance a ohleduplnosti (ve vztahu k druhým lidem,

přírodě, zvířatům); cítí se být nejvíce stresováni; nejvíce ze všech si stěžují na nedostatek podpory ze strany rodičů svých žáků a na jejich tlak co nejvíce děti známkovat; spolu s učiteli slovenskými kladou jako prioritní požadavek zvýšení platů a požadují lepší pregraduální přípravu. V té souvislosti je zajímavé, že například maďarští učitelé více trpí nízkými platy, ale požadavek na platové vylepšení mezi pěti prioritami neuvádějí.

O další dvě publikace, které zde chci krátce připomenout, se Renate Seebauer zasloužila jako vydavatel, byť se značným autorským podílem.

SEEBAUER, R. (Hrsg.).

***Vom Europa-Projekt zum Projekt Europa :
Empirische Studien in ERASMUS-Intensivprogramm
und aktuelle Trends europäischer
Bildungslandschaften.***

***[Od evropského projektu k projektu Evropa :
Empirické studie, vzniklé v intenzivním programu
ERASMUS, a aktuální trendy v evropském vzdělávání.]***

Wien : Mandelbaum, 2001.

☐ Jde o sborník participantů na evropském projektu Eurotrain, do kterého se zapojili zástupci bezmála desíti univerzit, které sice ve svých zemích vesměs nepředstavují klíčové akademické instituce, ale o to více se snaží vnést do přípravy učitelů a vývoje školy své vlastní tvořivé impulzy a vydobít si pevné místo v probíhajících diskusích o nových podobách školního vzdělávání. V prvních kapitolách, podaných v němčině, R. Seebauer charakterizuje možnosti, které pro vývoj školy a přípravu učitelů v Evropě představují tzv. „intenzivní programy EU“. Ty přinášejí novou formu výměny zkušeností a poznávacích setkávání; inova-

tivních praktických výcviků v konkrétních dovednostech a kompetencích učitelů; trainingových kurzů v netradičních metodách diagnostiky, didaktiky, řízení škol, zpětnovazebných evaluací apod. Další důležitá kapitola je věnována pokusu vytvořit jakousi mapu přístupů k učitelskému vzdělávání v Evropě, včetně detekce problémů a cest jejich řešení, s oporou o společné diskuse a projekty. Závěrečná část publikace pak prezentuje příspěvky k zvláště palčivým tématům vzdělávání ve vybraných zemích. Jednotlivé příspěvky jsou publikovány částečně v němčině a částečně v angličtině.

☐ Jedná se o sborník, představující hlavní výstup programu COMENIUS. Pozůstává z devíti studií, které mají sloužit jako učební materiály v kurzech celoživotního vzdělávání učitelů. Novost a progresivnost témat však může posloužit rozšíření a prohloubení orientace všech, kdo se chtějí poučit o aktuálních otázkách a perspektivách měření a ovlivňování výkonu a s tím úzce souvisejícího managementu školy a školní třídy. Zřejmě ji ocení i doktorandi. Pohledy na tradiční hodnocení (známka, testy) jsou zevrubně analyzovány s oporou o nejnovější výzkumy a inovační korekce jejich nedostatků. Z netradičních, u nás málo známých přístupů jsou zde probírány metody hodnocení pomocí portfolií a dalších alternativních postupů. Značná pozornost je věnována pojetí učitele a ředitele školy jakožto manažerů

kvality školní práce, včetně analýzy kompetencí, na nichž efektivní výkon této nové pedagogické role závisí. Výklady jsou nejen podloženy obšírnými přehledy výzkumů, ale vesměs dbají i na návodnost, jak studovaných poznatků využít ve vlastní praxi. Práce vyšla v českém jazyce – vydání německé a anglické mutace je v tisku. Dodávám, že druhý díl této publikace vyjde v příštím roce, se zaměřením na strategie pozitivního ovlivňování výkonu žáků a na některá speciální témata, jako je např. zajišťování tzv. bázevého vědění a bázevých kompetencí ve školním vyučování, zabezpečování kvality vyučování ve třídách s multikulturální skladbou žáků a ve třídách inkluzivních, či dodržování rovnosti šancí na úspěch u chlapců versus dívek apod.

Zdeněk Helus